नीलकण्ठकम्। वटमूले वटेशञ्च लिङ्गान्यष्टौ महेशितुः। यानि दृष्ट्वा तथा स्पृष्ट्वा पूजयित्वा विमुच्यते"। तन्नैवेद्यान्नस्य चण्डालादिस्पर्शे स्थानभेदे भोज्यता। कैश्चिदपि निबन्धृभिः तन्नैवेद्यान्नस्य चण्डालादिना स्पर्शे भोज्यताया अनुक्तेः तन्मूलीभूतवचनानाम मूलकत्वं निबन्धृभिरधृतत्वात् समूलकत्वे तत्क्षेत्र-मध्ये एव भक्ष्यता तथाहि "प्रविशन्तस्तु तत्क्षेत्रं सर्वैः स्युर्विष्णुमूर्त्तयः। यत्रान्नपाचिका लक्ष्मीर्भोक्ता यत्र जनार्दनः। चण्डालेनापि संस्पृष्टं ग्राह्यं तत्रा-न्नमग्रजैः" ब्रह्मवैवर्त्तपुराणवचनस्य समूलत्वे तत्-क्षेत्रप्रवेशमात्रेण सर्वेषाम् विष्णुमूर्त्तित्वनिर्देशेन तत्क्षेत्र-स्थे एवान्त्यजादिस्पर्शे न दुष्टत्वं नान्यत्री। "विष्णुालय-गतं तद्धि निर्माल्यं पतितादयः। स्पृशन्ति चेन्न दुष्टं हि यथा विष्णुस्तथैव ते" इति उत्कलखण्डीयवाक्यस्य समू-लत्वे विष्णुालयगतमिति विशेषणात् तत्रैव तस्य स्पर्शदो-षराहित्यं नेतरत्र। यत्तु "चिरस्थमपि संशुष्कं नीतं वाऽदूरदेशतः। यथा तथोपयुक्तं तु सर्वपापापनोदनम्" तत्रत्यवाक्यान्तरम् तत्र नीतं वाऽदूरदेशत इत्यकार प्रश्लेषः बोध्यः वा एवार्थे अदूरत एव निकटेस्थितमेव नीतं केनापि दुष्टतामिति व्याख्येयम् पूर्व्वोक्तवचनद्वयैक-वाक्यत्वात्। वैष्णवास्तु तन्न मन्यन्ते। ते हि सर्वत्र तदन्न-स्योपयोगं कुर्वन्ति। वङ्गदेशीयानां स्मार्त्तानां तु अन्य-स्थानगतस्य पावनत्वेऽपि न भक्षणाचरणम्। "शाकग्रामो हरेर्मूर्त्तिर्जगन्नाथस्य भारत!। कलेर्दशसहस्रान्ते त्यक्त्वा यायात् हरेः पदम्" ब्रह्मवै० पु०। "कलेर्दश सहस्राणि विष्णुस्तिष्ठति मेदिनीम्। तदर्द्धं जाह्नवीतोयं तदर्द्धं ग्राम्यदेवता" इति च पठन्ति। "विमला तत्र देवः स्यात् जगन्नाथस्तु भैरवः" इति तन्त्रोक्ते तत्क्षेत्रस्थे पीठरक्षके ३भैरवभेदे पु०। भामिनीविलासरसगङ्गाधरादिग्रन्थकारके ४विद्वद्भेदे। "जगन्नाथस्यायं सुरधुनि! समुद्धारसमयः" तत्कृतगङ्गालहरी

जगन्निवास पु० ६त०। १परमेश्वरे तदभेदात् २विष्णौ च "जगन्निवासो वसुदेवसद्मनि" माघः। ईश्वरस्य प्रलये सर्वभूताधारत्वात् तथात्वम्।

जगन्मङ्गल न० जगतां मङ्गलं यस्मात्। कालीकवचभेदे "श्रीजगन्मङ्गलं नाम कवचं पूर्वसूचितम्" भैरवीत०।

जगन्मोहिनी स्त्री जगन्ति मोहयति मुह-णिच्-णिनि ६त०। १महामायायां २तदभिमानिन्यां दुर्गायां च।

जगर पु० जागर्त्तियुद्धे ऽनेन जागृ-अच् पृषो०। कवचे हेम०।

जगल पु० जन-ड गल-अच् कर्म्मधा०। १सुराकल्के (मेओया) अमरः २मदनवृक्षे ३पिष्टमद्ये ४धूर्त्ते त्रि० मेदि० कवचे न० हेम०। गोमये न० रत्नमाला। तत्र सुराकल्कगुणाः भावप्र० उक्ता यथा "ग्राह्युष्णोऽजगलः पक्ता रूक्षतृट्कफ शोफहृत्"।

जग्ध त्रि० अद-कर्म्मणि क्त। १भुक्ते अमरः भावे क्त। २भोजने न०। ["गर्हितान्नाद्ययोर्जग्धिः" स्मृतिः।

जग्धि स्त्री अद-क्तिन्। १भोजने, २सहभोजने च अमरः।

जग्मि पु० गम- किन् द्वित्वम् १वायौ तस्य सततगतित्वात् तथात्वम्। २गन्तरित्रि० स्त्रियां वा ङीप्।

जगुरि त्रि० गॄ-निगरणे किन् द्वित्वं वेदे उत्त्वम्। उद्गूर्णे। "दूरे ह्यध्वा जगुरिः पराचैः" ऋ०१०। १०८।१। २जङ्गमे च "इमामृचमधिकृत्य जगुरिः जङ्ग-म्यतेः" ११।२५। निरुक्ते उक्तेस्तथात्वम्

जघन न० वक्रं हन्ति हन-यङ् अच् पृषो०। स्त्रीणां १श्रोणिपुरोभागे, २श्रोणौ च। "चीनांशुकमिव पीन-स्तनजघनायाः कुलीनायाः" उद्भटः। "जघनेन घनेन सा" भट्टिः। "गङ्गायमुनयोर्मध्ये पृथि-व्या जघनं स्मृतम्। प्रयागं जघनस्थानम्" भा० व० ८५ अ०। [कुकुन्दरयोः हला०।

जघनकूपक पु० द्वि०ब० जघनस्य कूप इव कायतः कै-क।

जघनचपला स्त्री "प्राक्प्रतिपादितमर्द्धे प्रथमे प्रथमेतरे तु चपलायाः। लक्ष्माश्रयेत सोक्ता विशुद्धधीभिर्जघनच-पला" वृ० र० उक्ते मात्रावृत्तभेदे।

जघनेफला स्त्री० जघने इव मध्यभागे फलमस्याः अलुक्स०। काकोडुम्बरिकायाम् अमरः।

जघन्य त्रि० जघनमिव शाखा० यत् जघने भवः दिगा० यत् वा। १चरमे २गर्हिते "धर्म्मार्थकामाः सममेव सेव्या-योह्येकसक्तः स जनोजघन्यः" ३लक्षणयुक्ते नरे ४अल्पे ५शूद्रे च शब्दर०। "जघन्यं सेवमानान्तु संयतां वासयेद्गृहे। उत्तमां सेवमानस्तु जघन्योवधमर्हति" मनुः वर्ग्यादि० अकर्मधारये तत्पुरुषे अस्मात् उत्तरपद-स्याद्युदात्तता। ६राजानुचरभेदे तल्लक्षणादि वृ०स०६९अ० उक्तं यथा "पञ्चापरे वामनको जघन्यः" इत्यादिना। विभज्य "मालव्यसेवी तु जघन्यनाम्ना खण्डेन्दुतुल्यश्रवणः सुगन्धिः। शुक्रैणसारः पिशुनः कविश्च रूक्षच्छविः